

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจปฏิบัติการวิจัยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น
2. เพื่อเปรียบเทียบปฏิบัติการวิจัยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรเพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาค

สมมติฐานของการวิจัย

กลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรอิสระทั้ง 6 ตัวแปรจะมีปฏิบัติการวิจัยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ปีการศึกษา 2524 จำนวน 590, 601 และ 593 คน ตามลำดับ ครูที่สอนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาจำนวน 541 คน และผู้ปกครองของนักเรียนจากโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 509 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 2,834 คน จากกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มตัวอย่างได้มาโดยวิธีสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แบบสอบถามรายละเอียดของกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับสถานภาพ เพศ อายุ ภูมิภาค ฐานะการศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว รายได้ และจำนวนสมาชิกในครอบครัว
2. มาตรวัดปฏิบัติการวิจัยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นที่คณะผู้วิจัยสร้าง

ขึ้นโดยอาศัยแนวการสร้างจากมาตรวัดจำแนกความหมายของออสกูดและคณะ กับมาตรจำแนกพฤติกรรมของทรีแอนดิส

ผู้วิจัยได้นำมาตรวัดที่สร้างขึ้นไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 50 คน เพื่อทดสอบหาค่าความเที่ยง (Reliability) ความตรง (Validity) และความเท่าเทียมกัน (Equivalence) ของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจในมาตรวัดฉบับที่ 1 และ 2 ปรากฏว่าได้ค่าเหล่านี้อยู่ในระดับสูง สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. กลุ่มตัวอย่างนักเรียน ผู้วิจัยจัดให้นักเรียนตอบมาตรวัดพร้อมกันในชั้นเรียน
2. กลุ่มตัวอย่างครู ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากผู้บริหารโรงเรียนในการแจกมาตรวัดแก่ครูอาจารย์ในโรงเรียน โดยให้เวลาทำ 2-3 วัน
3. กลุ่มตัวอย่างผู้ปกครอง ในกรณีที่ทางโรงเรียนสามารถนัดผู้ปกครองนักเรียนมาประชุมพร้อมกันที่โรงเรียนได้ ผู้วิจัยก็จัดให้ผู้ปกครองเหล่านั้นทำมาตรวัดพร้อมกัน แต่ถ้าทางโรงเรียนไม่สามารถนัดผู้ปกครองมาได้ ผู้วิจัยได้ฝากมาตรวัดไปกับนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำไปให้ผู้ปกครองทำที่บ้าน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ (SPSS) จำนวนและวิเคราะห์ค่าดังต่อไปนี้

1. คำนวณหาค่ามัธยเลขคณิตและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนนปฏิริยาจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นเป็นรายพฤติกรรม เพื่อประมาณช่วงความเชื่อมั่นของมัธยเลขคณิตของคะแนนปฏิริยาจริยธรรมของประชากร โดยใช้สถิติทดสอบ t
2. ทดสอบความแตกต่างของคะแนนปฏิริยาจริยธรรมระหว่างกลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปรเป็นรายพฤติกรรม โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance)

3. ในกรณีพบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จะทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเซฟเฟ (Seheffe')

ผลการวิจัย

1. นักเรียน ครู และผู้ปกครองจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ และจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบแน่ ๆ ต่อ 3 พฤติกรรม คือ การบริจาคทรัพย์ การประกอบอาชีพอิสระ และการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์

2. นักเรียน ครู และผู้ปกครองอาจจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อ 7 พฤติกรรมคือ การกระจายทรัพย์อย่างเท่าเทียมกัน การประกอบอาชีพรับจ้าง การไม่เอาทรัพย์ผู้อื่น การกระจายทรัพย์ตามความจำเป็น การกระจายทรัพย์ตามความสามารถ การให้ผู้อื่นยืมเงิน และการให้ผู้อื่นกู้เงิน

3. นักเรียน ครู และผู้ปกครองไม่แน่ใจว่าจะมีหรือไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกู้ยืมเงินจากผู้อื่น แต่อาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบด้วย

4. นักเรียน ครู และผู้ปกครองไม่แน่ใจว่าจะมีหรือไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการประกอบมิชฉาชีพที่ไม่ผิดกฎหมาย

5. นักเรียน ครู และผู้ปกครองอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกและอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการลักฉ้อทรัพย์

6. นักเรียน ครู และผู้ปกครองจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกแน่ ๆ และอาจจะไม่มีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อ 3 พฤติกรรม คือ การละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติ การฉวยโอกาสขูดรีด และการประกอบมิชฉาชีพที่ผิดกฎหมาย

7. กลุ่มนักเรียน ครู และผู้ปกครองที่จำแนกตามตัวแปรเพศ สถานภาพ ศาสนา อาชีพหลักของครอบครัว สภาพความเป็นเมือง และภูมิภาคมีปฏิริยาต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น 16 พฤติกรรมไปในทิศทางเดียวกัน แต่แตกต่างกันในเชิงปริมาณอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < .05$) เมื่อจำแนกตามภูมิภาคแล้วพบว่า มีจำนวนพฤติกรรมที่แต่ละกลุ่มมีปฏิริยาจริยธรรมแตกต่างกันมากที่สุด รองลงมาคือเมื่อจำแนกตามสถานภาพและความเป็น

เมือง ตามลำดับ จำนวนพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นในแต่ละกลุ่มมีปฏิริยาจริยธรรมจะแตกต่างกันน้อยที่สุดเมื่อจำแนกตามตัวแปรศาสนา ดังรายละเอียดต่อไปนี้คือ

7.1 นักเรียน ครู และผู้ปกครองจากกรุงเทพมหานคร ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จำนวน 13 พฤติกรรม โดยที่กลุ่มกรุงเทพมหานครและกลุ่มภาคใต้มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกมากกว่า (และ/หรือมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบน้อยกว่า) กลุ่มอื่น และมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบมากกว่า (และมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกน้อยกว่า) กลุ่มอื่น ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่า (และ/หรือมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบมากกว่า) กลุ่มอื่น และมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่า (และมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกมากกว่า) กลุ่มอื่น

7.2 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จำนวน 10 พฤติกรรม โดยที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกและมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ส่วนนักเรียนชั้นมัธยมปีที่ 3 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ครู และผู้ปกครองที่ปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นไม่แตกต่างกันในเกือบทุกพฤติกรรม

7.3 นักเรียน ครู และผู้ปกครองที่อยู่ในกรุงเทพมหานครชั้นนอก กรุงเทพมหานครชั้นใน อำเภอมือง และอำเภอชนบทมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จำนวน 9 พฤติกรรม โดยที่กลุ่มในอำเภอมืองและอำเภอชนบทมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกมากกว่ากลุ่มในกรุงเทพมหานครชั้นในและชั้นนอก นอกจากนี้กลุ่มในอำเภอชนบทยังมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย

7.4 นักเรียน ครู และผู้ปกครองเพศชายและเพศหญิงมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรม

ทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จำนวน 7 พฤติกรรมส่วนใหญ่เพศชายมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้งด้านบวก ด้านลบ และพฤติกรรมที่ตัดสินไม่ได้มากกว่าเพศหญิง

7.5 นักเรียน ครู และผู้ประกอบการจากครอบครัวที่มีอาชีพหลักรับราชการใช้แรงงานประกอบธุรกิจการ และเป็นลูกจ้างเอกชนมีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกัน ($p < .05$). จำนวน 6 พฤติกรรม โดยที่กลุ่มจากครอบครัวรับราชการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกระจายทรัพย์สินตามความสามารถมากกว่ากลุ่มอื่น และมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการให้ผู้อื่นกู้เงินน้อยกว่ากลุ่มจากครอบครัวนักธุรกิจการค้าและผู้ใช้แรงงาน ส่วนกลุ่มจากครอบครัวผู้ใช้แรงงานมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบมากกว่ากลุ่มจากครอบครัวข้าราชการและธุรกิจการค้า

7.6 นักเรียน ครู และผู้ประกอบการที่นับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และอิสลาม มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จำนวน เพียงพฤติกรรมเดียว คือ กลุ่มผู้นับถือศาสนาคริสต์มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการประกอบอาชีพรับจ้างน้อยกว่ากลุ่มผู้นับถือศาสนาพุทธและอิสลาม

ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าคนไทยให้ความสำคัญกับการเห็นแก่ส่วนรวมมาก จะเห็นได้จากนักเรียน ครู และผู้ประกอบการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการบริจาคทรัพย์สินและการเสียสละเพื่อสาธารณประโยชน์ในระดับสูง และมีปฏิริยาจริยธรรมทางลบต่อการละเลยที่จะรักษาสาธารณสมบัติและการฉวยโอกาสทุจริตในระดับสูงพอสมควรเช่นกัน นับเป็นเรื่องที่น่ายินดีเป็นอย่างยิ่งเพราะพฤติกรรมการเห็นแก่ส่วนรวมจะทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ร่วมมือร่วมใจกันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ ได้ และเกิดความมั่นคงเป็นปึกแผ่นภายในชาติ ผู้วิจัยคิดว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรจะมีร่วมมือร่วมใจกันส่งเสริมพฤติกรรมการเสียสละและการบริจาคโดยการชักชวนกันให้ทำความดี ยกย่องสรรเสริญคนทำดี และช่วยกันลดพฤติกรรมที่ไม่เห็นแก่ส่วนรวมโดยกล้าที่จะตำหนิหรือฟ้องร้องพฤติกรรมดังกล่าวอย่างเปิดเผยและต่อเนื่อง

1.2 คนไทยมีความพร้อมที่จะพึ่งตนเองซึ่งสอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐาน 1 ใน 5 ประการ ที่คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติต้องการให้คนไทยยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ เห็นได้จากนักเรียน ครู และผู้ประกอบการมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการประกอบอาชีพอิสระสูงกว่าอาชีพรับจ้าง และไม่แน่ใจว่าจะมีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อการกั้มเงินจากผู้อื่นหรือไม่ เมื่อคนไทยมีความพร้อมอยู่แล้ว ภาครัฐบาลและภาคเอกชนควรจะสนองตอบทันที โดยทั่วไปแล้วโอกาสในการประกอบอาชีพอิสระนั้นมีอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นในด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม ค้าขาย และบริการต่าง ๆ ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าผู้ที่คิดจะประกอบอาชีพอิสระเหล่านี้ได้รับข่าวสารเรื่องราว (information) เกี่ยวกับเรื่องนี้เพียงพอหรือไม่ ภาครัฐริเริ่มโครงการช่วยเหลือผู้อยากประกอบอาชีพอิสระ โดยการให้ข้อมูลที่จำเป็นในการประกอบอาชีพต่าง ๆ ในทำนองเดียวกับการจัดงาน "วันตลาดนัดแรงงาน" แต่ควรให้กระจายไปยังภูมิภาคต่าง ๆ อย่างทั่วถึง หลายวิธีพร้อม ๆ กัน ควรมีโครงการช่วยเหลือทุนเริ่มต้นในการประกอบธุรกิจขนาดเล็ก หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยอำนวยความสะดวกและผ่อนผันระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ให้แก่ผู้ที่มีความตั้งใจจริงที่จะประกอบอาชีพอิสระพึ่งตนเองได้ ด้วยวิธีนี้อาจเป็นการช่วยถึงผู้ที่คิดจะไต่บันไดการศึกษาให้สูงขึ้นไปสู่การว่างงานแฝงอีกรูปหนึ่งให้หันมาประกอบอาชีพหารายได้ เป็นการลดความสูญเปล่าของประเทศโดยส่วนรวม นอกจากนี้รัฐบาล เอกชน ตลอดจนสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ควรร่วมมือกันจัดฝึกอบรมวิชาชีพระยะสั้นแก่กลุ่มผู้สนใจเพื่อจะได้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพ และช่วยให้ผู้ประกอบอาชีพนำความรู้ไปปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิตให้สูงขึ้น

1.3 เมื่อพิจารณากลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพหลักเป็นผู้ใช้แรงงาน กลุ่มที่อยู่ในอำเภอชนบท และกลุ่มที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้วจะพบว่าทั้งสามกลุ่มนี้มีปฏิริยาจริยธรรมที่คล้ายคลึงกัน คือ มีปฏิริยาจริยธรรมทางบวกต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านบวกน้อยกว่า และมีปฏิริยาทางลบต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจด้านลบน้อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ ในตัวแปรเดียวกัน คนไทยทั้งสามกลุ่มนี้มีลักษณะร่วมกันอยู่ 2 ประการคือ ความยากจนและต่อຍการศึกษา ความยากจนและต่อຍการศึกษา อาจเป็นเงื่อนไขที่มีส่วนทำให้คนไทยเหล่านี้มีความรู้ความเข้าใจทางจริยธรรม มีปฏิริยาจริยธรรม และมีพฤติกรรมจริยธรรมต่อยกว่ากลุ่มอื่น ๆ หากได้มีการศึกษาวิจัยเพื่อหาข้อสรุปที่แน่นอนได้แล้ว ผู้วิจัยคิดว่าแนวทางในการส่งเสริมจริยธรรมของคนไทยนั้น นอกจากจะพยายามอบรมสั่งสอนจริยศึกษาในโรงเรียนแล้ว รัฐบาลควรจะมีนโยบายและวางแผนในระยะยาวเพื่อยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจและระดับการศึกษาของไทยด้วย หากคนในชาติมีการกินที่อยู่ดี มีการศึกษาดี พอควรแล้ว ปัญหาการประพฤติดศีลธรรมและกฎหมายก็จะคลี่คลายไปในทางที่ดีอย่างแน่นอน

2: สำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

เมื่อการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงแล้ว ผู้วิจัยได้แนวความคิดสำหรับการวิจัยที่อาจมีต่อไป อยู่หลายประการ เกี่ยวกับขอบเขตของการวิจัย วิธีวิจัย ตัวแปรอิสระ ตัวแปรตามและกลุ่ม ตัวอย่าง ดังนี้คือ

ก. ขอบเขตการวิจัย การวิจัยครั้งนี้เป็นการสำรวจปฏิบัติการจริยธรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครองต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่น 16 พฤติกรรม และศึกษาเปรียบเทียบ ปฏิบัติการจริยธรรมของกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามตัวแปรอิสระ 6 ตัวแปร ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจในระดับกว้างเพื่อให้มองเห็นสภาพที่เป็นจริงในปัจจุบันและเป็นแนวทางสำหรับการวิจัย ในระดับลึกต่อไป ซึ่งควรต้องจำกัดขอบข่ายของตัวแปรและกลุ่มตัวอย่างให้แคบลง และเก็บ ข้อมูลให้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นด้วยวิธีการและเครื่องมือหลายรูปแบบประกอบกัน

ข. วิธีวิจัย

1. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยนี้ได้รวมคะแนนปฏิบัติการจริยธรรมทางบวก 5 ปฏิบัติการเข้าด้วยกัน และรวมคะแนนปฏิบัติการจริยธรรมทางลบ 3 ปฏิบัติการเข้าด้วยกันเพื่อให้ได้ ภาพรวมอย่างกว้าง ๆ ว่านักเรียน ครู และผู้ปกครองมีปฏิบัติการจริยธรรมต่อพฤติกรรมทาง เศรษฐกิจแต่ละพฤติกรรมไปในทิศทางใด ในระดับรวมมาน้อยเพียงใด หากได้มีการแยกวิเคราะห์ เป็นรายปฏิบัติการว่าสำหรับพฤติกรรมที่กลุ่มตัวอย่างมีปฏิบัติการจริยธรรมทางบวกนั้น กลุ่มตัวอย่าง จะให้กำลังใจและคบหาเป็นมิตรกับผู้กระทำเช่นนั้นแน่นอนในระดับใด และต่อพฤติกรรมที่มี ปฏิบัติการจริยธรรมทางลบ กลุ่มตัวอย่างจะต่อต้านและฟ้องร้องแน่หรือไม่ในระดับใด ก็จะทำให้ ทราบแนวโน้มว่าสังคมไทยมีกลไกในการส่งเสริมพฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ดี ถูก ควรและยับยั้ง พฤติกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่ดี ไม่ถูก ไม่ควร ได้แข็งแกร่งเพียงไร พฤติกรรมเหล่านั้นมีแนวโน้ม ที่จะปรากฏในสังคมมากขึ้นหรือน้อยลงเพียงใดในอนาคต

2. ปฏิบัติการจริยธรรมจากคำรายงานเป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในสามขององค์ ประกอบของจริยธรรมเท่านั้น หากได้มีการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจทาง จริยธรรม ปฏิบัติการจริยธรรม และพฤติกรรมจริยธรรมของคนไทยว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ เพียงใด มีปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม (Situational Variable) อื่นใดบ้างที่มีผลทำให้บุคคล

แสดงหรือไม่แสดงปฏิกิริยาจริยธรรมในสภาพการณ์จริงตามคำรายงานที่ตนตั้งใจไว้ ที่นอกเหนือจากที่ผู้วิจัยคาดคะเนไว้ คือ ความเป็นไปได้และอุปสรรคในสภาพการณ์ โอกาสและประสบการณ์ที่เคยสำเร็จหรือล้มเหลว และน้ำหนักของสิ่งตอบแทนที่จะได้รับเมื่อแสดงปฏิกิริยาจริยธรรมแล้ว ผลที่ได้จากการศึกษาวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำนายและควบคุมพฤติกรรมของคนไทยให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขมากขึ้น และจะทำให้มองเห็นแนวทางที่จะปลูกฝังจริยธรรมที่พึงปรารถนาให้แก่เยาวชนไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ค. ตัวแปรอิสระ

1. ควรศึกษาตัวแปร "ศาสนา" ใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแยกประเภท (Stratified Random Sampling) ให้มีจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละศาสนาเท่า ๆ กัน

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมว่าตัวแปรอิสระต่าง ๆ มีปฏิสัมพันธ์กันหรือไม่โดยใช้วิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบสองทางหรือสามทาง (Two-way or Three-way Anova) เพื่อช่วยให้เข้าใจปัจจัยต่าง ๆ ที่อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาจริยธรรมได้ดียิ่งขึ้น

ง. ตัวแปรตาม

1. พฤติกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละพฤติกรรมล้วนเป็นพฤติกรรมที่น่าสนใจทั้งสิ้นควรจะได้มีการศึกษาแต่ละพฤติกรรมให้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น เช่น อัตราดอกเบี้ยหรือค่าเช่าในกิจการต่าง ๆ เท่าไรจึงจะพอเหมาะไม่เกิดการเอารัดเอาเปรียบกันระหว่างผู้ประกอบการ ในเรื่องการกระจายทรัพย์สินตามความจำเป็นนั้น คนไทยเห็นชอบหรือไม่เห็นชอบในความจำเป็นกรณีใดบ้าง เพื่อเป็นข้อมูลในการจัดรัฐสวัสดิการให้ตรงตามความต้องการที่แท้จริงของคนไทย เป็นต้น

2. นอกเหนือจากพฤติกรรมทางเศรษฐกิจทั้ง 16 พฤติกรรมในการวิจัยครั้งนี้แล้วยังมีพฤติกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ อีกมากมายที่น่าสนใจนำมาศึกษาเพิ่มเติมว่าคนไทยจะมีปฏิกิริยาจริยธรรมอย่างไรและในระดับใดต่อการกระทำหรือผู้กระทำ อาทิเช่น การโกงภาษี การสั่งจ่ายเช็คไม่มีเงิน การเล่นแชร์นอกระบบ (การควบคุมของกระทรวงการคลัง) การซื้อและขายของหนีภาษี การจัดให้มีสลากกินแบ่งรัฐบาล การผูกขาดทางเศรษฐกิจ การโฆษณาเกินความจริง เป็นต้น

จ. กลุ่มตัวอย่าง ควรจะได้มีการศึกษาเพิ่มเติมกับคนไทยกลุ่มอื่น ๆ ใหกว้างยิ่งขึ้น
อีก เช่น นักวิชาการ นักการเมือง ผู้นำทางทหาร นักธุรกิจชั้นนำ และสื่อมวลชน ว่ากลุ่มบุคคล
เหล่านี้มีปฏิริยาจริยธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจแต่ละพฤติกรรมอย่างไร เพราะกลุ่มบุคคล
เหล่านี้มีส่วนสำคัญไม่น้อยในการกำหนดรูปแบบและนโยบายของระบบเศรษฐกิจและการเมืองของ
ประเทศ นอกจากนี้การศึกษาเพิ่มเติมกับกลุ่มเยาวชนนอกระบบโรงเรียนเยาวชนในสถานพินิจ
และคุ้มครองเด็ก ผู้ต้องขัง และกลุ่มตัวอย่างในจังหวัดอื่น ๆ จะทำให้ภาพรวมของปฏิริยาจริย
ธรรมต่อพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของผู้อื่นในหมู่คนไทยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย